

Κωνσταντίνος Ζ' Πορφυρογέννητος, πολιτική θεωρία και σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους στην εποχή του (Σοφία Καυκοπούλου, υπ. δρ Θεολογίας-Μουσικός)

/ Πεμπτουσία

Αξιότιμες κυρίες και αξιότιμοι κύριοι, φίλες και φίλοι που βρίσκεστε σήμερα εδώ: Σάς καλωσορίζω και εύχομαι σε όλους καλό πνευματικό αγώνα εν όψει Μεγάλης Εβδομάδος. Ιδιαίτερη η χαρά και η τιμή που αισθάνομαι, καθώς για πρώτη φορά σήμερα, βρίσκομαι σε τούτο το βήμα, προσκεκλημένη από ένα σύνολο γυναικών με όραμα. Ο Μορφωτικός Σύλλογος Κυριών Πάτρας, με πολυποίκιλη δράση έχει αναδειχθεί σε ζωτικής σημασίας κύτταρο για την τοπική κοινωνία. Ευχαριστώ την πρόεδρο, το διοικητικό συμβούλιο, την γραμματεία και όλες τις αξιόλογες κυρίες για την τιμή στο πρόσωπό μου και βεβαίως για την άψογη συμπεριφορά και την καταδεκτικότητα που τις χαρακτηρίζει.

Το θέμα που επέλεξα να παρουσιάσω φέτος, στα αυτιά των περισσότερων ομοιάζει κάπως εξειδικευμένο και όχι άδικα. Σήμερα, οι σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους είναι

ένα επίκαιρο θέμα συζήτησης, όμως τα στοιχεία που έρχονται από το παρελθόν αποτελούν απάντηση σε κάποια από τα ερωτήματα που τίθενται ακόμη. Συσχετισμός ανάμεσα σε άσχετα πολιτικά μοντέλα, δεν θα γίνει, γιατί τον θεωρώ άκαιρο. Όμως η διοίκηση σε κάθε εποχή, επιβάλλεται να βρίσκεται σε χέρια φωτισμένων ηγετών για να εξομαλύνονται οι δυσκολίες. Και ο Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος υπήρξε ένας ιδεώδης μονάρχης και με σημερινούς όρους, ένας έξυπνος πολιτικός, άξιος για το έργο που κλήθηκε να επιτελέσει.

Του αξίζει ως εκ τούτου, να μιλήσουμε απόψε για τη συμβολή του όχι μόνο στα πνευματικά αλλά και στα διοικητικά πράγματα τής Αυτοκρατορίας του. Πώς κατάφερε να διατηρήσει το υψηλό βιοτικό επίπεδο και την ακμή τού Κράτους του. Ήτο ο Κωνσταντίνος Ζ΄ ευνοούμενος τής τύχης για όσα παρέλαβε και ικανός για όσα διετήρησε.

Η Μακεδονική δυναστεία που κυριάρχησε στον αυτοκρατορικό θρόνο τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από το 867 έως το 1057, σηματοδότησε την πιο ώριμη εποχή τού Βυζαντινού Κράτους, αποκρυσταλλώνοντας αντιλήψεις σε πολιτικό, κοινωνικό, θρησκευτικό επίπεδο. Αντιλήψεις που έμελλε να κυριαρχήσουν και να χαρακτηρίσουν μια ολόκληρη εποχή. Τα δύο Σχίσματα μάλιστα, ανάμεσα σε ανατολικό και δυτικό Χριστιανισμό, πραγματοποιήθηκαν όταν βρίσκονταν Μακεδόνες αυτοκράτορες στην εξουσία, δείγμα και αυτό τής σιγουριάς και τής ισχύος που επικρατούσε. Το ανατολικό τμήμα τής Αυτοκρατορίας κατείχε τη κεντρική διοίκηση και τα γερά θεμέλια που το στήριζαν δεν θα έτριζαν από ένα επίσημο Σχίσμα με τη Δύση. Αυτοί που θα ήσαν εκτεθειμένοι έκτοτε θα ήσαν οι πάπες που αναγκαστικά θα έπαιζαν εθναρχικό ρόλο στην Δύση και θα έψαχναν υποστήριξη στους Γερμανούς μονάρχες, όπως και έγινε.

Η έκταση τής Αυτοκρατορίας φτάνει περίπου τώρα σε ανάλογα επίπεδα με εκείνα τής Ιουστινιάνειας περιόδου, ενώ η κρατική μηχανή λειτουργεί με υπέρτατη ακρίβεια και συγκεντρωτισμό. Το τελετουργικό τής αυτοκρατορικής Αυλής διαμορφώνεται με την μεγαλοπρέπεια που στο εξής θα εκπλήσσει τούς ξένους διπλωμάτες και απεσταλμένους που θα έρχονται στην Πόλη για να διευθετήσουν τα συμφέροντα των κρατών τους. Η Κωνσταντινούπολη, κομίζοντας την κληρονομιά τής Ρώμης στον κόσμο, προέβαλλε με κάθε τρόπο την πολιτιστική ανωτερότητα τού Κράτους στην Οικουμένη.

Εν μέσω αυτού τού κλίματος, στα 905, γεννήθηκε ο Κωνσταντίνος Ζ', που έλαβε το προσωνύμιο "Πορφυρογέννητος", μιας και η γέννησή του έγινε στην Πορφύρα, την αίθουσα που προοριζέτο για τις γεννήσεις των διαδόχων τού εν ενεργεία αυτοκράτορος. Υπήρξε γιός τού Λέοντος Στ' τού Σοφού, από τον τέταρτο γάμο του, με τη Ζωή Καρβουνοψίνα. Ο Κωνσταντίνος Ζ' είχε ιδιαίτερη κλήση προς τα γράμματα και υπήρξε πολυγραφότατος καθ' όλη τη διάρκεια τής ζωής του. Ίσως, η ήρεμη σχετικά εποχή τής βασιλείας του, να τον βοήθησε να αφοσιωθεί όπως ήθελε, στη συγγραφή, ενώ οι στρατηγικές ικανότητες που τού έλειπαν, δεν έγιναν αιτία συμφορών για την Αυτοκρατορία.

Ο Λέων Στ' πεθαίνει στα 912 και ο ανήλικος Κωνσταντίνος τον διαδέχεται στα 913 με την επιτροπεία τής μητέρας του, Ζωής και τού πατριάρχη Νικολάου Μυστικού. Αρκετές φορές η νομιμότητα τής εξουσίας τού Πορφυρογέννητου αμφισβητήθηκε,

λόγω τής καταγωγής του, από έναν ανεπίσημο δεσμό των γονέων του. Ακόμη ωστόσο και όταν ο Λέων Στ' νυμφεύτηκε την Ζωή, ο γάμος τους από πολλούς θεωρήθηκε άκυρος, μιας και ήταν ο τέταρτος γάμος για τον αυτοκράτορα. Κατά συνέπεια, εκδηλώθηκαν κάποια κινήματα από σφετεριστές τού θρόνου, οι οποίοι προσεπάθησαν να λάβουν την εξουσία, όπως ο δομέστικος των Σχολών, ονόματι Κωνσταντίνος Δούκας. Το κίνημα τού Δούκα κατεπνίγη, όταν τρία μέλη τής αντιβασιλείας κατόρθωσαν να υπερισχύσουν έναντι των υπολοίπων που υπεστήριζαν τον δομέστικο.

Η ομαλή διαδοχή των αυτοκρατόρων, εξασφαλιζόταν στην Αυτοκρατορία μέσω κάποιων δικλείδων ασφαλείας. Ως εκ τούτου, ο αυτοκράτωρ έτι ζων, χρίει τον διάδοχό του, ώστε να διασφαλίζεται η ειρήνη στο κράτος, μετά τον θάνατό του. Σε περιπτώσεις που ο προκάτοχος δεν είχε υποδείξει διάδοχο, τότε η Αυγούστα ήταν αυτή που έπρεπε να υποδείξει κάποιον. Τέλος, η σύγκλητος ήταν το όργανο που προέβαινε σε εκλογή νέου αυτοκράτορος ή επεκύρωνε την εκλογή κάποιου προερχομένου από τις τάξεις τού στρατού. Στην ιδιάζουσα περίπτωση τού Κωνσταντίνου βέβαια, τίθεται θέμα ηθικής φύσεως, όμως ο πατέρας του τον είχε χρίσει διάδοχο νόμιμα.

Οι εντάσεις μεταξύ Βουλγάρων και Βυζαντινών στο διάστημα 913-919, αναδεικνύουν στα πολιτικά πράγματα τον αρχηγό τού στόλου Ρωμανό Λεκαπηνό, ο οποίος δίνοντας στον Κωνσταντίνο Ζ' την κόρη του Ελένη, για σύζυγο, παραμερίζει τον νόμιμο διάδοχο και ασκεί εκείνος μαζί με τούς τρεις γιους του την εξουσία. Παράλληλα προωθεί τον τέταρτο γιο του στον πατριαρχικό θρόνο.

Φωνή διαμαρτυρίας προήλθε για άλλη μία φορά από το περιβάλλον των Σχολών, όταν ο δομέστικος Λέων Φωκάς επεχείρησε να ανατρέψει τον Ρωμανό Λεκαπηνό και να θεωρηθεί προστάτης τού Κωνσταντίνου. Ο Ρωμανός όμως, κατόρθωσε να αποφύγει την ανατροπή, προβάλλοντας εαυτόν ως προστάτη τού Πορφυρογέννητου, χωρίς ωστόσο να πάρει με το μέρος του την κοινή γνώμη. Η αυτοκράτειρα Ζωή, που δεν έβλεπε με συμπάθεια την δράση τού Λεκαπηνού, προσπάθησε να αντιδράσει, ενώ λέγεται ότι αποπειράθη να τον δηλητηριάσει. Εν τέλει όμως, απομακρύνεται από το παλάτι, καθώς ο Λεκαπηνός την εξαναγκάζει να οδηγηθεί στο μοναχισμό.

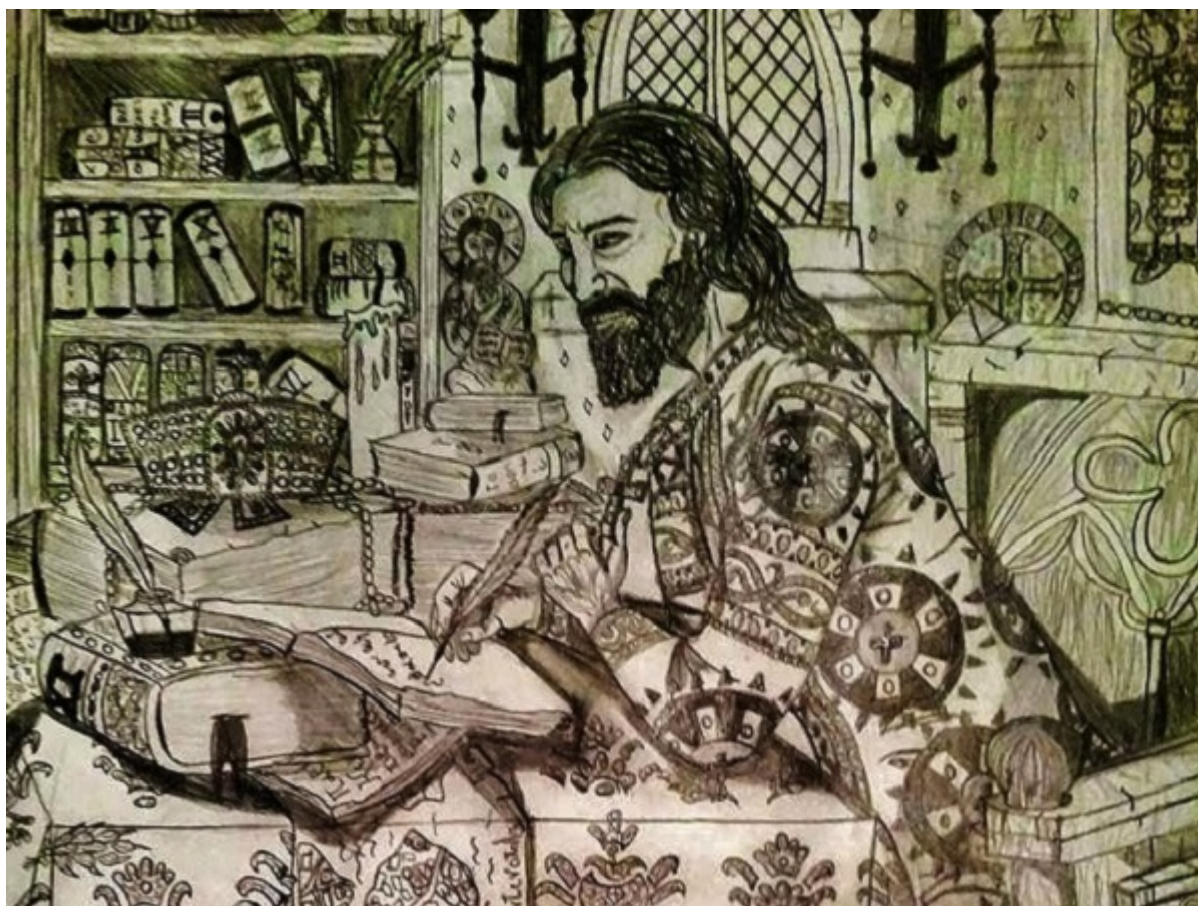
Εν συνεχεία, στα σχέδια εδραίωσης τής θέσεώς του, συγκαταλέγεται η αυτοανακήρυξη του ως «βασιλεοπάτορα». Βλέπουμε ότι είναι πάγια τακτική για όποιον θέλει να μετέχει τής εξουσίας, να φροντίζει να βρίσκεται πλησίον τής αυτοκρατορικής δυναστείας και να προβάλλεται ως προστάτης αυτής. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι ο Πορφυρογέννητος υπήρξε ένα πρόσωπο ήπιων τόνων,

έναν μόνο “κατ’ όνομα” αυτοκράτορα, όπως θα λέγαμε. Ας ρίξουμε μια ματιά όμως στους λόγους που είχαν θέσει τον Πορφυρογέννητο στη σκιά.

Οι σχέσεις Κράτους - Εκκλησίας που είχαν διαταραχθεί, καθώς ο Κωνσταντίνος προήλθε από τον τέταρτο γάμο τού Λέοντος Στ’, που εθεωρείτο άκυρος, ήταν πεδίο δόξης λαμπρόν, για όποιον ήθελε τώρα υποστηριχτές στην εξουσία. Ο Ρωμανός φρόντισε να εκμεταλλευτεί την κατάσταση και να συμβάλει στην εξομάλυνση των σχέσεων, δίνοντας στην Εκκλησία την υπεροχή τής νίκης. Συνεστήθη μάλιστα και «Τόμος Ενώσεως» στον οποίο απαγορεύεται ο τέταρτος γάμος σύμφωνα με την εκκλησιαστική τάξη, ενώ γινόταν ετήσια εορτή επί τη λύσει των διαφορών.

Παρά την εξέλιξη των γεγονότων, ο Κωνσταντίνος ήταν ο νόμιμος διάδοχος τής Μακεδονικής δυναστείας και από αυτόν πήγαζε η εξουσία τού Ρωμανού. Έτσι, παρά τον παραγκωνισμό του από τα κρατικά ζητήματα, δεν έχουμε πλήρη απομάκρυνση τού αυτοκράτορα. Κάτι τέτοιο μάλιστα δεν θα συνέφερε τον Ρωμανό, ο οποίος υπολόγιζε σοβαρά την κάθε κίνησή του και δεν σκόπευε να θέσει σε κίνδυνο την θέση του. Έδωσε αξιώματα στα μέλη τής οικογένειάς του, στέφοντας αυγούστα την σύζυγό του Θεοδώρα και αναγορεύοντας συναυτοκράτορα τον γιό του Χριστόφορο, αλλά για καλή τύχη τής Αυτοκρατορίας, ο Ρωμανός δεν ήταν άνθρωπος που ολιγωρούσε για τα κρατικά ζητήματα, τις εσωτερικές και εξωτερικές υποθέσεις και την εν γένει πρόοδο τού Κράτους. Ως προερχόμενος από τις τάξεις τού στρατού, είχε άλλως τε με το μέρος του την στρατιωτική αριστοκρατία.

Η εδραίωση τής θέσεως τού Ρωμανού, δημιούργησε ανησυχία στους Βουλγάρους και ο ηγεμόνας τους, Συμεών, ζήτησε μάταια με διάβημα την απομάκρυνση του. Στο κομμάτι των εσωτερικών διενέξεων, ξεσπούν δύο κινήματα κατά τού Ρωμανού, ένα υπό τον μάγιστρο Στέφανο κι ένα υπό τον σακελλάριο Αναστάσιο, από δύο δήλα δη ανώτατους αξιωματούχους που βρίσκονταν σε υψηλές διοικητικές θέσεις. Διαφαίνεται από αυτά, η αντίθεση ανάμεσα στην διοικητική και την στρατιωτική τάξη. Με αφορμή τις στάσεις αυτές, ο Ρωμανός παραμερίζει έτι περαιτέρω τον Κωνσταντίνο και αναγορεύει συναυτοκράτορες τούς άλλους δύο γιούς του, Στέφανο και Κωνσταντίνο, σε μια προσπάθεια οικογενειακού συγκεντρωτισμού για πρόσθετη υποστήριξη στον ίδιο.

Κατά πολύ υπέρ τού Ρωμανού, ήταν η αντιμετώπιση των εξωτερικών εχθρών τής Αυτοκρατορίας, μιας και έδινε κύρος στον ίδιο και την οικογένειά του. Από την άλλη, ο Κωνσταντίνος Ζ' βρισκόταν παραδομένος στις πνευματικές ασχολίες του, μελετώντας και συγγράφοντας. Το τελευταίο κεφάλαιο στην εξουσία για τον Ρωμανό, θα το υπογράψουν οι γιοιό του. Καθώς ο πρεσβύτερος ονόματι Χριστόφορος, είχε αποβιώσει, οι νεώτεροι, Στέφανος και Κωνσταντίνος, προσπάθησαν να ανέβουν στην ιεραρχία, εξορίζοντας τον πατέρα τους. Βεβαίως, η κοινή γνώμη, στο πλευρό πάντοτε τού Κωνσταντίνου, τού νόμιμου αυτοκράτορα, συνεχιστή τής Μακεδονικής δυναστείας, δεν έδωσε συγκατάθεση στους υιούς τού Ρωμανού για να εκδιώξουν έπειτα, και τον Πορφυρογέννητο. Ο Λεκαπηνός, σε αντίθεση με τους γιούς του αντιμετώπιστηκε ως «ευκλής σφετεριστής» γιατί τυπικά δεν εξοβέλιζε τον μονάρχη, ενώ βέβαια οι επιλογές του ήσαν σοφές για το Κράτος.

Συνοψίζοντας,

αυτή η πρώτη φάση τής συμβασιλείας τού Κωνσταντίνου Ζ' με τον πενθερό του Ρωμανό Λεκαπηνό, διήρκεσε από το 920 έως το 945, οπότε ο Κωνσταντίνος εξόρισε τους γιους του, οι οποίοι πρωτύτερα είχαν εκδιώξει τον πατέρα τους, Ρωμανό, για να σφετεριστούν την εξουσία, που κι εκείνος εν πρώτοις είχε κερδίσει

με πλάγια μέσα, αλλά διетήρησε αξιοπρεπώς. Πρόκειται για την κατ' εξοχήν περίοδο μελέτης και συγγραφής για τον Πορφυρογέννητο αυτοκράτορα. Η δεύτερη φάση βασιλείας τού Κωνσταντίνου, ως μονοκράτορα πλέον, αρχίζει το 945 και διαρκεί έως τον θάνατό του, το 959.

Η κληρονομική διαδοχή, που προκαλεί τόσο σεβασμό στον άνθρωπο τής εποχής, ακολουθεί την γραμμική πορεία τής υπό Θεόν δοσμένης εξουσίας. Έτσι, από τον προκάτοχο, μεταβιβάζεται στον διάδοχο και τον καθιστά υπεύθυνο για την ισονομία και την ισοπολιτεία. Αν ο ηγεμών δεν πληροί τις προϋποθέσεις, τότε οι αντιδράσεις τού λαού, θα προκαλέσουν την οργή τού Θεού, που θα ανατρέψει την εξουσία του και θα φέρει κάποιον άλλο στην θέση του. Όπως λέει η λαϊκή ρύση: «Φωνή λαού, οργή Θεού».

Παρ' ότι όπως είπαμε, ο Κωνσταντίνος Ζ' δεν είχε πολιτικές και στρατηγικές δεξιότητες, υπήρξε τόσο μορφωμένος και έξυπνος ώστε ήξερε να επιλέγει άξιους συνεργάτες. Οι στρατηγοί Νικηφόρος Φωκάς, Βάρδας Φωκάς και Νικηφόρος Τσιμισκής κατάφεραν να εξοβελίσουν τον αραβικό κίνδυνο, ενώ η βάπτιση τής Ρωσίδας ηγεμονίδος Όλγας από την αυτοκράτειρα Ελένη Λεκαπηνή και η σύναψη ειρήνης με τούς Βουλγάρους, δημιούργησε γέφυρες συνεργασίας και αγαστές σχέσεις με τα γειτονικά κράτη. Ακολουθώντας την πολιτική τακτική τού Βασιλείου Α' Μακεδόνας, ο Πορφυρογέννητος, φρόντισε να εδραιώσει την δυναστική σταθερότητα, στέφοντας άμεσα τον γιό του Ρωμανό, συναυτοκράτορα.

Η συμβολή τού Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου στα γράμματα, είναι αντάξια ενός σπουδαίου μυαλού, ενός αληθινού εγκυκλοπαιδιστή, που φρόντισε να κωδικοποιήσει κάθε φιλοσοφική, φιλολογική και ιστορική γνώση, από την αρχαιότητα έως τις μέρες του. Η ανώτατη παιδεία έτυχε προστασίας και τεράστιας στήριξης από τον αυτοκράτορα, ενώ ένα σύνολο έργων γράφτηκαν από τον ίδιο, όπως είναι τα εξής:

- Βίος Βασιλείου
- Λόγος κατά τη μετακομιδή των λειψάνων τού Ιωάννου Χρυσοστόμου
- Περί τής βασιλείου τάξεως
- Προς τον ίδιον υιόν Ρωμανόν
- Περί θεμάτων
- Εκλογαί
- Γεωπονικά
- Με δική του πρωτοβουλία επίσης, εκδόθηκε το Λεξικό Σουίδα ή Σούδα, με εύρος πληροφοριών που παρουσιάζουν ενδιαφέρον και σήμερα.

Στα νομοθετικά έργα του, ο Πορφυρογέννητος, προβάλλει ως πρωταρχικό στόχο,

την υποχρέωση του να φροντίζει για την ευταξία και την ομόνοια ανάμεσα στους υπηκόους του. Πέραν των θεωρητικών διακηρύξεων, ο Κωνσταντίνος προχωρά σε πράξεις, προασπίζοντας τα δικαιώματα των στρατιωτών - αγροτών, ενισχύοντας τον πολεμικό στόλο, προάγοντας την πνευματική δημιουργία. Δεν ολιγωρεί για τα στρατιωτικά και διοικητικά ζητήματα τού Κράτους, παρασυρόμενος από την έμφυτη έλξη του προς τη μελέτη και την πνευματική καλλιέργεια, αλλά γνωρίζει και φροντίζει για όλα.

Ανάμεσα σε Κράτος και Εκκλησία, τώρα υπάρχει σύμπνοια. Η υποχρέωση τού αυτοκράτορα να προστατεύει την Εκκλησία, βρίσκει στο πρόσωπο τού Κωνσταντίνου έναν προστάτη κατά οξύμωρο τρόπο, αν αναλογιστούμε ότι η γέννησή του κάποια χρόνια νωρίτερα, είχε δημιουργήσει τριγμούς στις σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους. Μία σχέση, που είχε επίσης δοκιμαστεί έντονα κατά την προγενεστέρα περίοδο των εικονομαχικών ερίδων. Τώρα, οι αντιθέσεις ανάμεσα σε Δυτική και Ανατολική Εκκλησία, είναι αγεφύρωτες και οι προηγούμενες διενέξεις στους κόλπους τής τοπικής Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, φαντάζουν πταίσμα, εμπρός στα γεγονότα που διαδραματίζονται πλέον.

Η ακμή που γνώρισε το Βυζάντιο την εποχή τής Μακεδονικής δυναστείας (867-1081), συνέβαλε τα μέγιστα στην επικράτηση μιας αντίληψης ανωτερότητας τής Αυτοκρατορίας. Από άποψη εδαφικής κυριαρχίας, το Κράτος θυμίζει σε έκταση την περίοδο βασιλείας τού Ιουστινιανού, ενώ η πολιτιστική άνθιση και η αποκρυστάλλωση όλων των στοιχείων τυπικότητας, που στο εξής θα καθορίζουν το χαρακτήρα του, θα μείνουν αναλλοίωτα έως την κατάρρευση. Η επιτυχής αντιμετώπιση των ποικίλων εχθρών, τόσο στο πολεμικό πεδίο, όσο και μέσω τής διπλωματικής οδού, θα δώσει νέο έναυσμα στις προοδευτικές διεργασίες.

Η άρρηκτη συνέχεια με τη Ρώμη, μπορεί να θεωρηθεί και αυτή σαν δείγμα τής ανωτερότητας που διακατέχει το πολιτικοκοινωνικό γίγνεσθαι, διότι αφ' ενός κομίζει όλη την αίγλη ενός θαυμάσιου παρελθόντος, αφ' ετέρου στηρίζει έτι περαιτέρω την παρουσία τής βυζαντινής ισχύος στην περιοχή τής Μεσογείου.

Ο Κωνσταντίνος Ζ' κατά τη μακρά περίοδο τής συμβασιλείας με τον πενθερό του (920-945), είχε παραμερισθεί, και οι κατ' εξοχήν ασχολίες του περιελάμβαναν τη μελέτη αρχαίων συγγραμμάτων και τη συγγραφή, στην οποία επιδίδετο. Ωστόσο, μετά τον θάνατο τού Λεκαπηνού, ο Κωνσταντίνος Ζ' απομάκρυνε τους ανίκανους αδελφούς τής συζύγου του και έθεσε τον εαυτό του στην υπηρεσία τής Αυτοκρατορίας. Ο ίδιος, παρά την επί πολλά χρόνια αποχή του από τα κρατικά πράγματα, υπήρξε φορέας σπουδαίας παιδείας και γνώριζε τί έπρεπε να πράξει ανά περίπτωση. Το γεγονός ότι δεν θα το έπραττε ο ίδιος, δεν τον εμπόδισε ποσώς, να

επιλέξει με σωφροσύνη τούς συνεργάτες του και να έχει επιτυχία στους τομείς όπου ο ίδιος απείχε.

Η διακυβέρνηση τού Ρωμανού Λεκαπηνού, άφησε στον Κωνσταντίνο ένα κραταιό πολιτικό σύστημα, μία οικονομική ευρωστία, ένα γενικώς, ισχυρό κράτος. Αυτή την αναπτυξιακή πορεία καλείτο να ακολουθήσει και ο Πορφυρογέννητος. Ας μη λησμονούμε ότι το ρωμαϊκό δίκαιο και το χριστιανικό κοσμοείδωλο συνέκλιναν στον επιθυμητό "τύπο" τού ιδεώδους μονάρχη. Ο ιδεώδης βασιλέας, είναι αυτός που πασχίζει για την καλή διαβίωση των πολιτών και την υπεροχή τού κράτους. Είναι ενάρετος, ανδρείος, φιλόσοφος. Από την άλλη, η εξουσία έχει δοθεί από τον Θεό και είναι υπόλογος ο αυτοκράτωρ για να διαχειρίζεται σωστά τις υποθέσεις τού λαού, με δικαιοσύνη και δίδοντας παραδείγματα ηθικής φύσεως.

Ο Κωνσταντίνος Ζ΄ έχοντας επαφή με το σύνολο τής πνευματικής γνώσης τής εποχής του, φρόντισε να πορεύεται σύμφωνα με τούς ηθικούς κώδικες που διεσφάλιζαν το κύρος τής εξουσίας του. Οι σχέσεις Κράτους - Εκκλησίας την περίοδο αυτή, διαπνέονται από αλληλοσυμπλήρωση και αλληλοβοήθεια, με ένα Κράτος συνεχή προστάτη τής Εκκλησίας. Οι εικονομαχικές έριδες που προηγήθησαν και οι διάφορες συγκρούσεις ανάμεσά τους, τώρα φαντάζουν ως μία ενδοικογενειακή παρεξήγηση, μπροστά στο αγεφύρωτο χάσμα που έχει δημιουργηθεί ανάμεσα σε ανατολικό και δυτικό Χριστιανισμό.

Οι σχέσεις τής Αυτοκρατορίας με άλλα κράτη, βασιζονταν τώρα, περισσότερο από ποτέ, στη χρήση διπλωματίας, που ανάγεται σε αληθινή επιστήμη. Ο συγκεντρωτισμός, που είχε γίνει εμφανέστατος επί Λέοντος Στ΄, όταν οι εξουσίες τής Συγκλήτου καταργήθηκαν, έβλεπε την διπλωματία ως το κύριο μέσο επιβολής τής δυνάμεως τού Βυζαντίου, έναν αποτελεσματικό τρόπο επίλυσης των διαφορών και εντυπωσιασμού των ξένων. Η προβολή τής πολυτέλειας και των κάθε λογής επιτευγμάτων των Βυζαντινών, που δεν ήσαν ολίγα, δημιουργούσε και στον πιο υποψιασμένο επισκέπτη, δέος αλλά και επιφυλακτικότητα.

Η πολιτιστική ανωτερότητα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, βασισμένη στην ρωμαϊκή κληρονομιά και την υπό Θεού δοσμένη εξουσία, εκφραζόταν έντονα στην διπλωματία. Στην εποχή τού Κωνσταντίνου Ζ΄ Πορφυρογέννητου, παρατηρούμε μία ιδιαίτερη ανάπτυξη ποικίλων τρόπων για προσέγγιση των ξένων. Ευκαμψία και προσαρμοστικότητα ανάλογη των περιστάσεων, πλούσια δώρα και άκρατος εντυπωσιασμός, όλα εκείνα τα στοιχεία που επιδρούν καταλυτικά στην ανθρώπινη ψυχροσύνη, επιστρατεύονται με μαεστρία.

Ο Λιουτπράνδος, επίσκοπος Κρεμώνας, ο οποίος φτάνει στην Κωνσταντινούπολη το 949, ως απεσταλμένος τού μαρκησίου τής Ιβρέας, Βερεγγάριου, δίνει την μαρτυρία του για την τακτική τού άκρατος εντυπωσιασμού τής βυζαντινής διπλωματίας. Στο έργο του με τίτλο *Antarodosia*, (τ. VI, κεφ. 5), αναφέρει ότι χρυσά λιοντάρια έβγαζαν αληθοφανείς βρυχηθμούς, διακοσμητικά πτηνά κελαηδούσαν και ο θρόνος τού αυτοκράτορος ανεβοκατέβαινε μπροστά στα έκπληκτα μάτια των ξένων πρεσβευτών.

Κατά τον ιστορικό Ι. Καραγιαννόπουλο: «Το Βυζαντινό κράτος ήταν περικυκλωμένο από εχθρούς. Έμοιαζε περισσότερο με μεγάλο φρούριο, πάντα σε κατάσταση επιφυλακής. Η άμυνα όμως και η αντιμετώπιση των εχθρών τού κράτους, δεν μπορούσε να γίνεται μόνο με πολέμους. Οι πόλεμοι ήταν πολύ δαπανηροί και άλλως τε δεν εξασφάλιζαν πάντα, τις παραμεθόριες τουλάχιστον, επαρχίες τού κράτους απ' τη λεηλασία και την καταστροφή. Το Βυζάντιο λοιπόν

ήταν υποχρεωμένο και μ' άλλους τρόπους να προσπαθεί να διατηρεί την ειρήνη του και να εξουδετερώνει τις επιβουλές των εχθρών του. Αυτό το πετύχαινε με τη διπλωματία του».

Η προσπάθεια κατάπληξης των ξένων και η πρόκληση δέους, είναι βασικός σκοπός στο παιχνίδι εντυπωσιασμού και προσφέρει στο Κράτος επιπρόσθετο κύρος, θυμίζοντας ιδιαιτέρως στις δυτικές μοναρχίες, ότι η Κωνσταντινούπολη είναι η Νέα Ρώμη, η πρωτεύουσα Πόλη που κομίζει όλο το ελληνορωμαϊκό κλασικισμό ως ο μόνος γνήσιος διάδοχός του. Η εξαιρετική υποδοχή των ξένων πρέσβων, η αποστολή διπλωματικών επιτροπών προς άλλα κράτη, ή ακόμη, η σύναψη συμμαχιών για διατήρηση τής ειρήνης, συνεπάγοντο διάθεση υψηλών χρηματικών ποσών, που ο Πορφυρογέννητος ήτο σε θέση να δαπανήσει. Βρισκόμαστε στο μέσο τού 10 αι. άλλως τε, εποχή ακμής και πλούτου.

Στο πεδίο τής πνευματικής ζωής, τα χρόνια τής Μακεδονικής δυναστείας χαρακτηρίζονται ως τα πιο γόνιμα από κάθε άποψη, ενώ η περίοδος βασιλείας τού ίδιου τού Κωνσταντίνου Ζ' έχει στο τιμόνι τής Αυτοκρατορίας έναν σπουδαίο λόγιο άνδρα, όπως υπήρξε ο Πορφυρογέννητος. Αδιανόητο ήταν για τούς κρατικούς και εκκλησιαστικούς λειτουργούς να μην κατέχουν ένα άξιο επίπεδο μόρφωσης. Ο Κωνσταντίνος, ως προστάτης των γραμμάτων και πεπεισμένος ότι όλοι οι υπάλληλοι τού Κράτους χρειάζονταν γνώσεις για να είναι αποτελεσματική η κρατική μηχανή, έφτασε στο σημείο να χρηματοδοτεί τούς σπουδαστές τού Πανεπιστημίου τής Κωνσταντινουπόλεως κατά την φοίτησή τους.

Στα χρόνια τού Πορφυρογέννητου, εξακολούθησε με ταχείς ρυθμούς και ολοκληρώθηκε, η πνευματική κίνηση που είχε αρχίσει να γίνεται εμφανής από τον προηγούμενο αιώνα. Η προσωπικότητα τού Κωνσταντίνου ώθησε τον εγκυκλοπαιδισμό και όπως είδαμε προηγουμένως, φρόντισε να κωδικοποιήσει κάθε φιλοσοφική, φιλολογική και ιστορική γνώση από την αρχαιότητα έως τις μέρες του.

Στα προσωπικά έργα του, ο αυτοκράτωρ στηρίζεται στην "ευταξία" που πρέπει να υπάρχει στην πολιτεία, ενώ όταν αυτή διασαλευθεί, τότε ολόκληρο το οικοδόμημα καταρρέει. Αυτή η τάξη, αποτελεί κοινό τόπο για το Βυζαντινό άνθρωπο. Ένα status quo που μόνο ο Θεός μπορεί να ανατρέψει, αν επί παραδείγματι, κάποιος αυτοκράτορας δεν είναι ικανός να διατηρήσει τα θεία προνόμια που έχει λάβει. Αυτό το σκεπτικό διατηρήθηκε μέχρι και την ύστερη εποχή, ενώ και οι δύο Αλώσεις (1204 & 1453), θεωρήθηκαν ως τιμωρία, αφού ο Θεός πήρε την εύνοιά του από την Πόλη, καθώς δεν ήταν πλέον αντάξιοι οι κυβερνώντες, για να την έχουν.

Η οικουμενικότητα τής Αυτοκρατορίας κτίσθηκε επάνω στην θεϊκή -συμπαντική-

τάξη που διέπει τον κόσμο και διασφαλίζεται από τον ικανό κυβερνήτη, μία πεποίθηση που δεν είναι αμιγώς χριστιανική, αλλά έρχεται από την αρχαία φιλοσοφία και συναντάται σε σχεδόν όλες τις θρησκείες.

Για αρχαιολόγους και ιστορικούς τής τέχνης, η περίοδος από την άνοδο των Μακεδόνων το 843, έως τη λατινική κατάκτηση τού 1204, ορίζεται ως βυζαντινός κλασικισμός. Ο κλασικισμός αυτός, στην τέχνη και στα μνημεία αρχιτεκτονικής, αντικατοπτρίζει την αρτιότητα και την αρμονία, κατ' αναλογίαν τού ελληνικού κλασικισμού τής αρχαιότητας. Στη ναοδομία, έχουμε επικράτηση τού εγγεγραμμένου σταυροειδούς ναού, ενώ η διακόσμηση -εκκλησιαστική και κοσμική- εμπλουτίζεται με πλήθος χρωμάτων και ψηφιδωτών. Στην μικροτεχνία, σε σμάλτα και ελεφαντουργήματα, σε διάφορες απεικονίσεις, ο αυτοκράτωρ εμφανίζεται σαν αντιπρόσωπος τού Θεού.

Ερχόμενοι σε επαφή με το περιεχόμενο των έργων τού Κωνσταντίνου Ζ', θα αναφερθούμε συνοπτικά στο περιεχόμενο και τα κύρια στοιχεία που χαρακτηρίζουν την πολιτική ιδεολογία τής εποχής και τις σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους.

□ Στον Βίο Βασιλείου, εξιστορούνται τα κατορθώματα τού παππού του, Βασιλείου Α' τού Μακεδόνα, ιδρυτή τής Μακεδονικής δυναστείας, ο οποίος παρουσιάζεται ως υπόδειγμα για διαδόχους, αξιωματούχους και υπηκόους, ενώ η πολιτική στόχευση είναι παραπάνω από εμφανής.

□ Στο Λόγο κατά τη μετακομιδή των λειψάνων τού Ιωάννου Χρυσοστόμου, που εκφωνήθηκε από τον ίδιο τον Αυτοκράτορα ενώπιον πλήθους λαού, ακολουθείται

το πρότυπο τού Κοσμά Βεστίτωνα, ο οποίος είχε συγγράψει βίο τού Χρυσοστόμου. Εγκωμιάζεται ο Άγιος, όπως επίσης εκθειάζεται η ευσέβεια των πιστών.

□ Στο Περί τής βασιλείου τάξεως εκτίθενται όλες οι τελετές και η επικρατούσα τάξη στην Αυλή και την διοίκηση, οι υπαλληλικές σχέσεις κ.λπ. Περιλαμβάνεται ακόμη το Κλητορολόγιον τού Φιλοθέου, που γράφτηκε το 899 και αναφέρει 72 αξιώματα με επτά διαβαθμίσεις, καθώς και 18 τιμητικούς τίτλους για γενειοφόρους αξιωματούχους και 8 τιμητικούς τίτλους για ευνούχους. Το έργο είναι γραμμένο στην καθομιλουμένη γλώσσα τής εποχής.

□ Στο Προς τον ίδιον υιόν Ρωμανόν (De administrando imperio) έργο που απευθύνεται στον διάδοχο του, αποτελεί εγχειρίδιο διπλωματίας και δίνει πλήθος στοιχείων για τούς λαούς που ήρθαν σε επαφή με το Βυζάντιο στο παρελθόν. Αντλεί κι εδώ πληροφορίες από τα αρχεία τού παλατιού, όπως και στο προηγούμενο έργο, όμως τώρα έχει εμπιστευτικό ύφος μιας και δίνεται ως οδηγός πλεύσης στο γιο του.

□ Στο Περί θεμάτων (De thematibus) έχουμε ιστορική και γεωγραφική καταγραφή των διοικητικών θεμάτων τού Κράτους, που όμως στηρίζεται σε πηγές τού 6ου αι., με απλή αναφορά στις νέες ονομασίες των επαρχιών Ανατολής και Δύσεως. Υποβόσκουσες πληροφορίες για την εθνική συνείδηση των Βυζαντινών στην εποχή τού Πορφυρογέννητου, παίρνουμε από το έργο, διότι ναι μεν επικρατεί η ελληνική γλώσσα έναντι τής λατινικής, αλλά η ρωμαϊκή κληρονομιά δεν εγκαταλείπεται.

Από τα έργα που πιθανώς οφείλονται σε παρότρυνση τού Κωνσταντίνου και ολοκληρώθηκαν υπό την επίβλεψή του, αναφέρουμε τα παρακάτω. Εμμένοντας και πάλι στην την πολιτική ιδεολογία τής εποχής και τις σχέσεις Εκκλησίας - Κράτους, όπως διαφαίνονται σ' αυτά.

□ Στο έργο Εκλογαί (Excerpta), παρατίθενται αποσπάσματα από αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, τα οποία κατατάχθηκαν σε 53 τόμους, με συγκεκριμένη θεματολογία έκαστος και με σκοπό την προβολή τού παρελθόντος για παραδειγματισμό.

□ Τα Γεωπονικά στρέφουν το ενδιαφέρον προς τα αγροτικά ζητήματα και τις καλλιέργειες, δείχνοντας την φροντίδα τού αυτοκράτορα προς τη γεωργία, που υπήρξε πηγή εσόδων για το Κράτος και ένας από τούς κύριους στυλοβάτες του.

□ Το Μηνολόγιον τού Συμεών τού Μεταφραστού, δεν είναι απλός βίος Αγίων, αλλά έχει στόχο να εμφυσήσει στους πιστούς τον ζήλο για το ήθος και την θρησκευτική καθαρότητα των Αγίων.

Όπως διαπιστώνουμε, όλα τα έργα που έγραψε ο ίδιος ο Πορφυρογέννητος, αλλά κι

εκείνα που επέβλεψε, έχουν έντονα στοιχεία προβολής τού βυζαντινού τυπικού, τής πολιτικής ιδεολογίας και βέβαια ηθικών αντιλήψεων για παραδειγματισμό. Η στάση του απέναντι στην Εκκλησία υποδηλώνει σεβασμό και μία θρησκευτικότητα που εδραιώνεται επάνω στην φιλοσοφία, αγαπημένη μελέτη τού Κωνσταντίνου. Από την εποχή του μάλιστα και στο εξής, το τρίπτυχο που θα συνοδεύει το κοσμοείδωλο τής Αυτοκρατορίας, παίρνει σάρκα και οστά. Είναι η ελληνική παιδεία, το ρωμαϊκό δίκαιο και η χριστιανική πίστη.

*** Ομιλία στο Μορφωτικό Σύλλογο Κυριών Πάτρας, 26 Μαρτίου 2018.**